

կենսաբանի Բարսեղ արքունի նկարչին հուշակատար, որ քաշած է բարձր անձնաւորութիւնաց կենդանագիր պատկերները:

Ասոնցմէ ետքը կու գայ՝ ձեզանիւրէն Մաղաքիա Զէյեպին, ազգական Երեմիա Զէյեպիին և Սեդրոսեան Յովնանէտ Զէյեպի կամ մարգիդ՝ մատենագիր ամիրան, որ խտակերէն և լայնքէն քանի մը հրատարակութեանց հետ ունի նաեւ զբաժնի խաղական պատմութիւն մը և Տ. Կոմիտասի վրայ ծանօթութիւններ: Քիչ ետքն է նաեւ՝ որ հեղուկեմէ կը ծագէին Նսպիան Գալոբ պատերիարքի խաղաղ օրերուն յատկապէս ամիրաններն ու արուեստագետները, որոնց վրայ կ'արժէ զատ զբիւ ուրիշ աւելի լայն պատահով մը:

Շարայարեղի

Յ. ՄԱՐԿԵԱՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԻՑ

ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷ ԷՋ ՄԸ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՔ ՄԸ

ԽՈՒԱՏԱՅԻ Քաղաքագիտական Յոշու-
գիրքը քիչ օր առաջ կը ծանուցանէր
որ թագուհւոյն ամուսնութեան տօնիւ
ի Հայա պիտի հաստատուէր «Խա-
ղաղութեան մշտաճաց ժողովը», իբր ար-
դիւնը և ներկայացուցիչ տիեզերական ընդ-
հանուր խաղաղութեան ժողովոյն օր տարի
ու կէս առաջ գումարուեցաւ ի Հայա Այս
բանիս համար իրաքանչիւր Ազգի վարչու-
թիւնը կը հրաւիրուէր իւր նստիակը սահ-
մանել և զրկել ի Հայա իբր անդամ այդ
ժողովոյն: Արդէն տարի մը առաջ զենպանածու-
ղովոյն ներկայացուցիչը, որոնք զարձած էին
իւրեանց երկիրները, կրկին հրաւիրմամբ փու-
թացեր էին պառնալու Հոլանտիոյ մայրաքա-
ղաքը, իւրենց սրտածնունդն ներքեւ դնելու
ստորագրութիւններն, որով և ներկայացուցած
իշխանութեան հաւանութիւնը Գեապանաթու-
ղովոյն որոշութեանց:

Եթէ Տրանսլայի պատերազմը անմիջապէս
չհետեւէր այն շառաչալից գումարմանց, թե-
քեւ մենք զմեզ խաբէինք և յուսայինք որ
վերջապէս այդ գերագոյն մարդասիրական
գործն ալ կատարուեցաւ, և այլ պիտի չլսէինք
հրանձօթից ձայնը, այլ եւս մարդիկ պիտի
չլարձատրուէին զիրար սպաննելու ընտրե-
լազոյն գէնքը հնարած ըլլալուն համար,

այլ եւս աղքատին խրճիթէն պիտի չյտոյշա-
կուէին անմեղ հողագործ մշակներ կամ օ-
րապահիկներն քրտինքով ու խաղաղութեամբ
վաստակող աշխատաւորը, մարդկային անյազ-
ցանկութեան զոհեր ըլլալու, սուգ ու սեւ ցա-
նելով ամեն կարգի տուններու և պալատանց
մէջ իսկ: Միով բանիւ ամենայն ոք զոհ պիտի
ըլլար իր ունեցածէն և պիտի թողուր զայլս
եւս գոհ ապրելու: Մինչեւ եղան որ կ'ի-
րազէին իրաւացի և արդար բաժանումն կամ
յետս դարձումն աշխարհակալութեանց, որով
և ամենայն ազգ, իրքեւ առանձին անհատ մը,
պիտի ստանար իրաւունք ապրելու իւր գա-
րական կալուածոյն վրայ և իւր ունեցածը
պահելու: Մակայն, ինչպէս ըսինք, անմիջա-
պէս Հարաւային Արիւիկէի պատերազմը և
բովանդակ պետութեանց չէզոք կենալը, Անգ-
ղիոյ բնաւ խորհուրդ մը չուզել լսելը և կամ
անազգեցիկ և ապարդիւն միջնորդութիւնը՝
ցըցուցին որ տակաւին ընդհանուր խաղաղու-
թեան մը գաղափարին մամառակն հասած
չէ և Հայանասայի մայրաքաղաքին մէջ ելած-
ները ձեւակերպութիւնը էին կամ բարեպա-
րիշտ իրձեք՝ որոնք, այո՛, մեծ պատեւի կը
բերէին զայնս յղացողին, բայց աւելի ոչինչ:

Հայայի մէջ այդքան եռանդեմբ գումա-
րուած Գեապանաթողովը միաբն բերու երե-
սուն տարիէ աւելի առաջ գումարուած ուրիշ
ժողովը մը ի Թրնիվ ընդհանուր խաղաղու-
թեան համար, և որուն այժմ յիշատակը
հազիւ կը գտնուին մի քանի պատմութեանց
անկիւն մը: Այդ ժողովը թէպէտ չէր պաշ-
տօնական, չէր կազմուած պետութեանց դե-
պաններէ, բայց կը պարունակէր յինքեան
խառնիխուռն ամեն կարգէ հանճարներ, նշա-
նաւոր գրիչք, իմաստասէրք, պատմաբանք,
ընկերամուլք, մեծաբանք, միաբան՝ բարձր և
սկիար մտքեր, որոնք սակայն անկեղծու-
թեամբ հաւաքուած էին պաշտպանելու աշ-
խատաւոր ժողովրդեան ապագան և պատե-
րազմի վէճ դնելով, փրկելու արհեստը, գի-
տութիւնը և ժողովրդեան այն մասը, այն
խեղճ մասը՝ որ միշտ զոհ է պատերազմին,
և որ կեանքը տուած ժամանակ ապահով չէ
իւր ընտանեաց, իւր ամուսնոյն, իւր զաւակաց
ապագայ հացին վրայ:

Ժընէլի ժողովականը ամենն ալ համոզմամբ գումարուած էին ընդհանուր հաշուութեան մը նպատակաւ, ստուգապէս ազգաց հաստատութեան գաղափարով, և այսպէս կարծելով զոյացնել ընդհանուր համաձայնութեան մը: Իսկ ի Հայա ներկային զուամարուած ժողովոյն ո՞ր պետութիւնը անկեղծօրէն կանխապէս համոզուած էր ընդունելու անպայման այդ ժողովոյն սահմանադրութեան: Երկրորդը է ի Հայա գումարուած գեապանա-ժողովը կարող էր ամենամեծ բարեքննող գործելու, վստահ չէր գումարուողք բովանդակ Պետութեանց ներկայացուցիչը էին, մինչդեռ ի Ժընէլ 1867ի ժողովոյն նուիրակը պարզ գիտնականը էին ուսուցիչը, ոսմկավարը, բնկերավարը, անհանդարտ մտքեր, որոց խանդը կամ ճառարխօսութիւնը բաւական չէր զննքներ լռեցնելու և խօսք հասկցնելու զօրաւոր և յաղթող բանակի մը:

Ժընէլի ժողովքէն առաջ, յամին 1852 կազմուած էր անգղիական ընկերութիւն մը խաղաղութեան, որ իր մասնաճիւղերը ունեցեր էր ի Լոնտոն, Էտնիպըրի, Բարիզ, Ֆրանքֆորտ և Բրիսսել: Սակայն այդ բնկերութիւնը աշխարհամանօթ կերպով չէր սկսած գործել:

Սատովայի պատերազմէն վերջ (1866) երբ ընդմէջ Նափոլէոն Գ. և Բիսմարք կռիւսին, Լուստենպուրիկի դքսութեան նկատմամբ առաջարկութիւնը և տարաձայնութիւնը լուսեցան, որոնք պատերազմի մը երկիւղ կը շնչէին, ի Գաղղիա շատ քաղաքացիք պատերազմի մը վտանգի առջեւ տնդելու խորհրդով, առանձնական միջոցներով ուղեցին զիւրացնել զիւրանպետական բանակցութիւնքը: Երկպէսի պատերազմը տեղի չունենայ. և այդ առթիւ էր որ հռչակահուն Ֆրեդերիկ փոսսէ «Խաղաղութեան դաշնակցութեան» գաղափար մը նետեց մէջ տեղ և իրեն խորհրդակից էին Միշէլ Երվաիէ, Արէ Տիֆուր և մեծանուն Հայրէ կրպորի: Փութով լրագիրները սկսան միմեկ այս հաստատութեան վրայ իբր գարման պատերազմի, և Ֆար աը Լոնա լրագիրը առաջինը եղաւ որ յայտնապէս առաջարկեց Տիեզերական ընդհանուր նախնականժողովով խորհիլ հաստա-

տուն խաղաղութեան մը համար: Ի Բարիզ յայտարարութիւն մը ստղուեցաւ այս իմաստով և զրկուեցաւ Եւրոպիոյ պետութեանց ազդեցիկ և ազատամիտ անձանց: 1867ի Բարիզու ընդհանուր Յուլիանիդար ակերտիտի մը եղաւ որ շշտնաւոր անձինքներ այդ նիւթին դրոյ տեսակցին ի Բարիզ կազմեալ Յանձնաժողովոյն հետ, որ ակօսեր էր ամենայն զաղանութեամբ գործելու, որովհետեւ Կայսրութիւնը խստիւ արգիլած էր անհրաման ժողովակներ: Եւ ճիշդ այդ ուղղման որինաց համար, Գաղղիոյ Յանձնաժողովը առաջարկեց Ժընէլի Համալսարանական նախագահութեան գումարուելու ի Ժընէլ, որպէսզի նիւթերը վիճուին ամենայն ազատութեամբ, ընդ հովանաւորութեամբ Համալսարանին: Նախագահը ուսուցչաց յանձնեց խնդիրը վիճելու: Ճէմն Ֆրանի և կարարութիւն Սեդամը պետական խորհրդոյ, սերով խոստացան իրենց նպատակ, պայմանաւ որ ժողովը պարզ ոսմկապետական ձեւ պահէ և ամենեւին յարձակողական կերպարանք մը չառնու ընդդէմ պրացի գաղղիական վարչութեան:

Համալսարանական մարմինը ընդունեցաւ ժողովոյն գումարումը, և որովհետեւ այս ամէն բանակցութեանց մէջ մասնաւորաբար մեծազոյն դերը և ջանքը ունեցեր էր գաղղիացին Պ. Բառնի, երբեմն փոխստփայութեան ուսուցիչ ի Գաղղիա, որ ապա հաստատուելով ի Ժընէլ բարոյականի զատ կ'ուսանողէր Ճիմարանին մէջ, ընտրուեցաւ նա գործօն նախագահ և պատուոյ նախագահութեան տիտղոսի համար փնտուեցաւ անուն մը, որ բովանդակ Եւրոպիոյ ոսմկապետական զգացմանց համակերկի եղած ըլլայ և նախանձու պատճառ չըլլայ. և ընտրուեցաւ զօրավարն Կարպալտի որ այն միջոցին իր համբաւոյն գազաթն հասեր էր: Երկրորդ է որ անմիջապէս շատերուն զարմանք պատճառեց թէ ինչպէս զօրավար մը որ զէն ի ձեռին միշտ կ'ուզէր կռուիլ, առանց շատ փափկանկատողութեան իրաւանց մասին, կրնար խաղաղութեան մը նախագահ ընտրուիլ:

Ժողովը գումարուելէն առաջ հարկ էր

Համառօտութիւն մը հաստատել այն սկզբունքները որոց վրայ պիտի վիճուէր : Բարիգութեան ծանօթագործութիւնը որ հետեւեալ է, բեր յօդուածոց վրայ վիճուի, այսինքն. — 1. Պատերազմի, իւր պատճառաց և հետեւեալներու վրայ. — 2. Խաղաղութեան և պատերազմի իրականացման վրայ. — 3. Ինչ միջոցներ կան պատերազմները բռն բռն սահմանափակելու և խաղաղութիւնն աւելի ապահովելու ժողովրդոց մէջ :

Բարիգութեան ծանօթագործութիւնը մասնաւոր նուիրակութեամբ այս հարցերը զրկեց առ ժողով ժընէլի : Ժողովը ծայրայեղ կուսակցութեանց ձեռքը մատնուած էր, կային պարզ ընկերավարք՝ Մէնչըդերեան պարզէ, որոց համար պատերազմը միշտ դատապարտելի էր, ինչ պատճառի համար ալ որ ըլլար. կային անաստուածք՝ Հակառակորդք որ և է կրօնից, Աստուծոյ անուան, որոնք եկեր էին պնդելու որ կրօնը վերցուի. կային կղերականք՝ որոնք խաղաղութեան անուամբ նախ պայման կը դնէին Հոլովմայ ֆահանայապետին երկիրները իրեն վարձնելու : Այս կուսակցութիւններէն զատ կար զուիցեակերտ խումբ մ'ալ, որ իրեն երկրին շահերուն տեսակետով, կը վախէր որ ծայրայեղ որոշութեամբք փաստ մը բերեն իրենց հայրենեաց : Այսօրինակ տարբերներու անկարելի էր ընդունիլ տալ Բարիգութեան ծանօթագործութիւնը հանդարտ հարցերը, որոնք մեր ժողովուրդը, և սահմանուեցաւ վիճել հետեւեալ երեք խնդրոց վրայ.

Ա. — Արդեօք զինուորական մեծ պետութիւնք, որոնք չէին տար ժողովրդեան կարեւոր ազատութիւնք և մեծ բանակներ կը պահէին ի փաստ փոքր պետութեանց, չէին կարող հաստատել նոր Գաշնակցութիւն մը « Միացեալ պետութիւնք Եւրոպիոյ » անուամբ :

Բ. — Ո՞ր միջոցներով կարելի էր պատրաստել և փութով ձեռք բերել ազատ ազգաց գաշնակցութիւնը :

Գ. — Ինչ կերպով պէտք էր մշտամեաց և զօրաւոր պահել ընդհանուր ազգաց խաղաղութեան ժողովը :

Յայտնի է որ այս յօդուածներով ժողովը

անմիջապէս կը յայտնէր իր թշնամութիւնը Եւրոպիոյ Միացեալաց, որով և այն օրուրնէ ինքնին տուած կ'ըլլար իր դատապարտութիւնը : Եւ սակայն ժողովքին համբաւը մեծ եղաւ ազատական մտքերու և զործաւոր խմբին մէջ : Ամէն ազգերէ նշանաւոր ազատամիտ ուսուցիչք կամ քաղաքագէտք զրկեցին իրենց հաւանութիւնը և ընկերակցութիւնը. յորս էին 2713 Զուիցեակցեր, 1665 Գերմանացիք և Մանաք, 1006 Գաղղիացիք, 442 Իտալացիք, 149 Անգլիացիք, Սլովակացիք և Իռլանտացիք, 149 Պիեմոնցիք, 105 Ռուսք, 46 Լեհք, 39 Ամերիկացիք, 32 Սլաւոնացիք, 13 Հոլանտացիք, 9 Յոյնք, 9 Տանիմարցիք, 7 Շուէտացիք, 2 Ռումինք և 6 Աւստրալիացիք : Կային նաեւ հաւանութիւնք վերապահեալք, զոր օրինակ զօրավարն Բուրք Հաչք, նշանաւոր Լեհաստանի վերջին ապստամբութեան մէջ, որ ապա 1870ի Գաղղիոյ համար պատերազմելով՝ մեռաւ, կ'ընդունէր ժողովոյն սահմանելիքը, պայմանաւ որ Լեհաստանի միայն տրուի ապստամբութեան և պատերազմի իրաւունք :

Ազատամիտ և ռամկավար լրագիրք ժընէլի ժողովը սկսան անուանել « Ատեան Եւրոպական Ռամկակապտութեան », և Կարիպալտի և Կաստէլլարիի անուանք ամենուն բերանն էին : Կը մնար այժմ, եղած իղձերը և խօսքերը վիճել, հաստատել և զործադրել ինչի :

Ժողովոյն նախագահը՝ Կարիպալտի՝ պետք էր ժընէլի հասնիլ Սեպտեմբեր 7ին, բայց յիտալիա ամին քաղաքաց կայարաններուն մէջ առ ինքն եղած ընդունելութիւնք ու ծափահարութիւնք օր մը ուշացուցին իր հասնիլը : Հետք առած էր զԳրիպի և զԳայրոյլի ժողովը կ'ուզէր պաշտօնական մեծ ընդունելութիւն մ'ընել իւր նախագահին, մասնաւոր շոգնուումով ընդ առաջ երթալով մինչեւ Վիլնուսով լճին բերանը, բայց ոչ մի ընկերութիւն շոգնուա շնորհեց, Երկաթուղոյ ընկերութիւնն ալ չթողոց որ կայարանին մէջ մարդ մտնէ : Յայտնի է որ ժողովը այս երկու մերժմանց մէջ Նափուլէն Գ.ի մատը ըմբռնեց և խորատես աչքեր քուշակիցին այն օրուրնէ

ժողովոյն ունենալիք վերջը, Բայց ազատա-
կան զուլնները այնքան տաքացած էին, որ
պահ մը կը համարէին թէ Ժընէվի ժողովոյն
մէջ իրենց ամեն մէկ խօսածը պատգամ մը
ձեւանալով, յայնմ հետէ անով պիտի կա-
ռավարուէին պետութիւնը:

Ամենէն առաջ ժողովոյն նախագահը, որ
այն ատենները զբաղեալ էր միայն Քահա-
նայապետին երկիրներու վրայ արշաւելու
ծրագրով, իւր առաջին խօսքը սկսաւ ծանր
նախատինքներով ընդդէմ Հռովմայ եւ հռչա-
կելով որ նախ և առաջ պէտք էր պապու-
թիւնը վերցնել, Ժընէվ ուրիշ բանի համար
եկած չէր կարծածք: Կարիպալտի անսանձ
և անխմստ լեզուն մեծապէս զայրացուց
Ժընէվի կաթոլիկները, որոնք զիս նոր կրօ-
նական ազատութիւններ ստացեր էին, որով
և սկսաւ զայրոյթ մը ընդդէմ ժողովքին նա-
խագահին և ընդդէմ ժողովքին իսկ, որ չէր
յարգեր խղճմտութիւնը ազատութիւնը, ամենէն
կարեւորն, մեծն ու աւարականն, ազատու-
թիւն համարուածներուն մէջ: Այսու հան-
դերձ ժողովքին առաջին նիստը շատ շրեղ
եղաւ: Ժողովականաց մէջ կային շատ նշա-
նաւոր անուանք, յորս յիշենք Խալար Քիլնէ,
Փիլը լը Ռու, Էդլէն Արաւո, Պիլմնէր,
Հանրիս Բերմէ, Ֆրանսէնս, Բերարտի և այլք:
Սրանքին մէջ ամէն ներկայացուցիչ ազգաց
զրօշակը կը ծածանէին և վահանակի մը
վրայ ի ճակատ ժողովատեղւոյն կը փայլէր
խաղաղութիւն բառը: Երաժիշտն Լիտըր-
քանձ ընտիր կտոր մը երգեցնել առաւ և
ապա կարգըցուեցաւ Ուստիկանութեան պաշ-
տօնէին թուովը, որով էր հրաւիրուր զԺո-
ղովականս այնպիսի լեզու մը ունենալ ի
բանակոխ, որ երբէք չլպչուի համաշխար-
հային ազգաց իրաւանց: Ապա կղերական
ուսուցիչն Շմիտլին սկսաւ խօսիլ ժողովոյն
ծրագրին դէմ, որ կ'ուզէր քննադատել վար-
չութեանց եղանակները. «Համաշխարհային
բարոյականը, ըստ, նոյն է անհատական
բարոյականին հետ: Եթէ կ'ուզենք խաղաղու-
թեամբ ապրիլ զրացնիներուն հետ, պէտք
չունի խառնուիլ անոնց գործոց մէջ, որով
մեզ չպատկանիր ուրիշ ազգաց կարգը և կա-
նոնը դասելու»: Այս կարծիքը թերեւս մե-

ծառնանութեան կարծիքն էր, բայց ժողո-
վականներն մաս մը եկած էր ի Ժընէվ
իւր երկրին վարչութեան պէմ խօսելու: Գաղ-
ղիացի փաստաբան մը ելաւ խօսեցաւ որ
հարկ էր Սրահին մէջի Գաղղիոյ դրօշակին
վրայէն կայսերական արծիւը վար անուպ-
շաղի աւելի ծանր մասնադնեբու միջնոր-
դութեամբ այսպիսի փոխորդի մը հանդար-
տեւ էր, և ահա Կարիպալտի վեր կանգնե-
ցաւ իւր տեղէն և իբր պատգամ կարդաց
իւր առաջարկըր այսպէս՝ 1. Ամէն ազգեր
քոյր են. 2. Պատերազմը մէջիներն անկա-
րելի է. 3. Ազգաց մէջ ամէն վեճ ժողովքէ
մը պիտի դատուի. 4. Այս ժողովոյն ան-
դամը պիտի անուանուին Ազգաց ռաժական-
տական ժողովքներէ. 5. Ամէն ազգ որշափ
այ փոքր, իրաւունք ունի քուէարկութեան.
6. Պապութիւնը, ամենէն ֆուսական արանցն
ըլլալով, անկեալ հռչակուած է. 7. Ժողովքը
կ'ընդունի Աստուծոյ կրօնը, և ժողովականը
պէտք են սփռել այլ կրօնքը. 8. Յայտնու-
թեան և տգիտութեան քահանայից տեղ,
պէտք է փոխանակել պիտութեան և բանա-
վարութեան քահանայք: Այս առաջարկըր
ունեցան իւր մէկ քանի ծափահարողքը և
անհամար ծիծաղողքը: Չայն մը ի հետևա-
գոյնք. «Ո՛րք է Աստուծոյ կրօնքը». Կա-
րիպալտի պատասխանք. «Կրօնք Աստու-
ծոյ, կրօնք ճշմարտութեան, կրօնք բանա-
վարութեան՝ հումանիշ են»: Այս բառերուն
վրայ ահաւոր շատայ մը ելաւ, ոմանք ոտք
եղան շնորհակալ ըլլալու նոր կրօնից հիմա-
դրին և մաս մը՝ յորս միանաւոր Չուիցե-
րիացիք՝ բողոքելու Կարիպալտի այս խօս-
քերուն դէմ:

Կարիպալտի առանց իսկ սպասելու որ
իւր յօդուածները վիճուին, թողուց ժողովքը,
եկա զուրս և մեկնեցաւ նոր արշաւանքներու
գիծելու համար և ժողովը ապա գՊ. Ժոլիսէն
զուիցերիացի ընտրեց հաստատուն նախագահ
ժողովոյն և սահմանուեցաւ կազմելու առան-
ձին առանձին խումբեր ըստ ազգաց, Հետեւեալ
զուամարմանց մէջ, Ժոլիսէն ջանաց որ ժողովքը
չչեղի ցնորական տեսչերով իւր նպատակն
և կամ քաղաքական պայքարներու մէջ չլծար-
թափի. բայց ի զուր: Նշանաւոր ճառաբոս,

ներէն Պ. Էտկար Քինէլ խօսեցաւ ընդդէմ Գեկտեմբեր 2ի Պետական Հարուածոյն: Գերմանացի հարստասանն Միմոն խօսեցաւ ընդդէմ «Բրուսսացեալ Գերմանիոյ», որ զինուորներ կը հասցնէր բռնաւորաց: Բաբունին խօսեցաւ Ռուսիոյ դէմ որ այսպէս կը ճնշէր զՆիւստան: Հարցուց թէ «Էբը Ռուսաստան պիտի ունենար իր ազատութիւնը»: ապա պախաբակեց Գաղղիոյ, Ռուսիոյ, Բրուսիոյ միապետական «բռնակալութիւնը»: Բաբունին խօսեցաւ նաեւ ընդդէմ Աւետարանի: Մեծ հետաքրքրութիւն մը կար որ արդեօք անգղիական նուիրակը Դիւզ զաղափարներ պիտի յայտնէին: Պ. Պ. Քրէմլըն ու Օթթը՝ Բրիտանական ամենէն նշանաւոր ներկայացուցիչք, իրենց բանախօսութեանց մէջ, համառօտ և պայծառ ոճով, առանց կրօնական կամ քաղաքական կէտերու դրչելու, միայն ջանացին ցրցունել վաճառականական միութեանց օգուանները: Իսկ իտալական նուիրակը մեծաւ մասամբ խօսեցան եկեղեցական և քահանայապետական իշխանութեան դէմ և մեծ ազմակերն հանքին իրենց դէմ: Եղան Գաղղիացի և Գերման նուիրակաց մէջ անձինք, որոնք ընկերավարական գաղափարներու պաշտպան կանգնեցան և ուղեցին որ ժողովքը զանոնք հաստատէ: Բայց չկար ժողովոյն մէջ ազդեցիկ հեղինակութիւն մը: մանաւանդ վերջին նիստերը շատ փոթորկալից եղան և իրենց հետեւանքը ունեցան ժողովքէն ալ գուր: Մինչեւ իսկ ժընէվի վեց հարիւր քաղաքացիք ընդ նախագահութեամբ Ճէմս Ֆադի նշանաւոր երեսփոխանին, Սեպտեմբեր 11ին քուէարկեցին արիութեամբ դէմ դնելու այն ամէն որոշողութեանց և խօսակցութեանց, որոնք կարող էին վտանգելու Հելլենտիոյ չէղբուկութիւնը և անգործութիւնը: Երկրորդ օրը Ճէմս Ֆադի ժողովոյն գումարման մէջ, շրջապատեալ իր բարեկամներէն կը գոչէր առ զաղղիացի լրագրագետս «Դուք ի վտանգի զիբք Ձեր երկրին մէջ ազատութիւնը, չենք թողուր որ զայն ի վտանգի դնէք մեր երկրին մէջն ալ»: Եայնմ հնաւ յայտնի էր որ ժողովքը այլ եւս չէր կրնար շարունակուիլ: Հարկ էր պատուար վերջ մը փնտռել և սակայն այդքան

զանազան գաղափարներով պոլիսներու մէջ այդ եւս զանեւր դժուարին էր: Ամենայն ոք նոր կարծիք մը կ'առաջարկէր, ամենայն ոք կը պնդէր քուէարկելու տարօրինակ խորհուրդներ: վերջապէս ազդեցիկ և աւելի լուրջ խորհող անգամք առաջարկեցին և ընդունելի ըրին զոհանալ առ ժամս եղած կարեւոր ուրողութեամբք և մնացեալը թողուլ ապագային: և հանդիսապէս կարողացուեցաւ և սահմանուեցաւ որ խաղաղութեան և ազատութեան համազգային պաշտակցութիւն մը հաստատուած է: որ այս պաշտակցութեան ամէն մէկ անգամ պիտի աշխատի լուսաւորելու հասարակաց կարծիքը թէ ձրն է ստղծ վարչութիւնը և պիտի մարէ տգիտութեան նախապաշարմունքները, որք են պատճառ պատերազմի: Միանգամայն պիտի պատրաստէ միտքերը որ, փոխանակ հաստատուն բանակաց, միայն ստիկանք ըլլան հսկելու: Դարձեալ կեցրոնական Յանձնաժողով մը պիտի դրոի մշտամնայ, որուն ընտրութիւնը պիտի ընէ վարիչ Յանձնաժողովը: Ապա ամենքը ցրուեցան:

Այս մշտամնայ Յանձնաժողովը սկսաւ իր գումարամեներ և 1868ի Յունուարէն սկսաւ նաեւ շարաթական թերթ մը հրատարակել «Միացեալ պետութիւնք Եւրոպիոյ» անունան ներքեւ, որ կարճ կեանք մը ունեցաւ:

Երբ Բրուսիոյ և Գաղղիոյ մէջ պատերազմը ծագեցաւ ամենայն ոք մոռցեր էր խաղաղութեան ժողովքը, ամենայն ոք զենք առեր էր հայրենեացը համար կոռելու և նոյն իսկ այն գերման և գաղղիացի ուսուցիչք որոնք իրենց լիովին հաւանութիւնը տուեր էին ժողովքին:

Յերաւի կանխապէս կը գուշակուէր այսպիսի վերջ մը, սակայն նոյն է գրեթէ Հայտի ժողովքին արդիւնքը յետ պատահարաց ի Տրանսիլա և ի Չինաստան, որոց համար ոչ մի պետութիւն Հաշտարար Ատեան մը պահանջեց: Գուցէ օր մը ըսուի որ ընդմէջ ժընէվի և Հայտի ժողովոց տարբերութիւնը այս եղաւ որ՝ Առաջինը ոչ մի Պետութեան Գանձուած վրայ ծանրացաւ, մինչ երկրորդին՝ ամենայն ոք ժողովրդեան գրաւ

մով ուղեւորեց կամ՝ ապրեցաւ, և նուիրակը և զեապանք մեծագումար ոտնիկներ ստացան Երկրին գանձէն, և յորոց մեծ մաս մը հաց-կերայեցներու և պարահանդէսներու համար ծախսուեցաւ: Իսկ արդիւնք:

Հ. Մ. Վ. ՆՈՒՐԻՒԱՆ

ՅՈՎՍԵՓ ՃԻԱԳՈՋԱ

ԻՆՉՊԵՍ ՏԵՐԵԻՆԵՐԸ

ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ԶՈՐ ՀԱՆԴԵՍՈՎ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ԵՏԱԼԱԿԱՆ թատրոնը քիչ անգամ կը յիշէ այն եռանդապին և միա-ձայն յաշուութիւնը՝ որ ունեցաւ Ճիւղապետ կատակերգութիւնը, Ինչպէս տերեւները, 1900ի յու-նուարի Յին իրիկունը: Ուրիշ անօրինակ և զելութիւն մը այն միաձայնութիւնը եղաւ՝ որով հետեւեալ օրը ամէն զոյնէ ամէն օրա-զիրենքը զովեցին նոր երկը:

Կը թարգմանենք Հոս միայն Perseveranza կարեւոր և լուրջ թերթին յօդուածը, զոր գրած է Յովսէփ Պոնսաբէկի:

..... Կատակերգութեանն նիւթը այն-բան պարզ է, որքան եղելութիւնը որ անկէ կը հանէ՝ ճշմարտանման: ՈՐչափ ընտա-նիքներ՝ որ նախընթաց օրը հարուստ, հզօր և անկածեկն էին, օր մը յանկարծ չարթնցան խեղճ ըլլալու աստիճանի աղբատ, անգութ ձեզնութեան աստիճանի ծաղրուած և զրպար-տուած: Անգիտակից թեթեւութեամբ ձեռն-արկուած խիստ յանգուգն և յանձնապաս-տան գործ մը, տեսակ մը առեւտրական շա-հադատութիւններու մէջ՝ անխաչեմաբար նե-տղելով՝ Սակարանի յանկարծազէլ բարձրա-

նալ մը և ցածնալ մը, բաւական է փնա-ցնելու ամենէն աւելի մեծափորթամ ստա-ցուածքը, մղելու ժողովութեան, և թերեւս ալ անպատուութեան մէջ զլորելու ամենէն աւելի ուղիղ և պարկեշտ անձինքը:

Ասոր նման բան մը հանդիպած է Յով-հաննէս Ռոզանիի, զրեթէ վաթսուներոր ամառ մը, որ իր ամբողջ կեանքը անցուց՝ ընտա-նեացը բարեկեցութիւն և հարստութիւն տա-լու համար, և առեւտրական ձախորդութիւն մը յեղակարծուց կը նետէ զինքը թշուառու-թեան մէջ: Անտարակոյս, եթէ ինքը ան-խիղճ մարդիկներու խորհուրդին հետեւէր, կրնար հետեւանընեքը նուազեցնել և ազա-տել նաւաբեկութենէ թանկագին նշխար մը. բայց ինքը չուզեց:

Ուտի, իրեն պարտաւերներուն ամէն բան կու տայ, ամէն բան կը ծախէ. ինքը կը մտածէ, հարստութիւնը կորսնցնելը շատ բան է, բայց պատիւը կորսնցնելը ամէն բան է. և եթէ սուրբ լքանելու վրայ եղած ա-տենը՝ խոր ցաւով մը կը համակուի, անոր համար է որ այն տունը լեցուն է իրեն եր-կու զաւակներուն, թոմիի և Նեննէլէի, ա-նոյշ յիշատակներով, և Յուլիայի իրեն եր-կորդ ամուսնոյն, որ զեռ երիտասարդ է և քիչ յարմար զրկանքներու կեանքին՝ որ ա-պագան իրենց կը պատրաստէ: Իրեն վրայ չի մտածեր. ինքը կը զգայ որ աշխատելու համար ծնած է, և պիտի աշխատի: Միշա-նի մէջ չէ, կը հասկցուի: Բազմաթիւ բա-րեկամներէն և ազգականներէն որ առաջ շուրջը կը պտըտէին և կը ծռէին իրեն, իրեն տանը կործանութենէն ետքը մէկը չերեցաւ, բայց եթէ աւելցնելու համար իրեն թշուառութեանը վրայ, քիչ մը ձեւացեալ կամահանութեամբ, իրենց ստորին սրտին ծաղրուածանակը:

Գանուեցաւ մարդ մը միայն՝ որ վազեց ինքնաբերութեամբ և անկեղծօրէն զօրազու-թեան լուրջ տանելուն, Մարքսիմոս Ռոզանի, Յովհաննէսի եղբօրորդի մը, պատանեակ մը որ տասուրիքը տարուան որք մնացած, ա-ռանց առաջնորդի և առանց բաղդի, կըցաւ վատկիլ իր կամքին ուժովը և իր նկարա-զրին զօրութեամբը շահաւոր դիրք մը և ա-պահով ապագայ մը: